

Pär Lagerqvist: Tal vid nobelmiddagen 1951

Talare
Pär Lagerqvist
Nobelpristagare

Datum
10 december 1951

Plats
Stockholm

Ers Majestät, Ers Kungliga Högheter, mina damer och herrar.

Jag ber att få varmt tacka Svenska Akademien för att den tilldelat mig årets Nobelpris i litteratur. Det är en så stor ära att man sannerligen har anledning fråga sig om man förtjänar den. Men jag har inte ens vågat göra mig den frågan. Som väl är har jag inte deltagit i beslutet och känner mig på det angenämaste sätt oansvarig. Ansvaret vilar helt på mina ärade kolleger – och det är jag också mycket tacksam för.

Här har nu ikväll hållits – och kommer att hållas – så många storartade tal. Jag ska därför inte hålla något. Jag ska istället be att få läsa ett stycke ur en bok av mig som aldrig blivit utgiven. Medan jag höll på och funderade över ett tal för detta högtidliga tillfälle inträffade nämligen något ganska egendomligt. Man fann ett gammalt manuskript av mig, skrivet 1922, alltså för 29 år sen. Jag läste det och fann då att partiet i början innehöll ungefär just det som jag hade tänkt försöka säga här – men i diktens form, som onekligen passar mig bättre. Det handlar om det gåtfulla i vårt väsen och i vår tillvaro, om detta som gör människans öde så stort – och så svårt.

Boken skrevs alltså för nära 30 år sen. Nere i en liten by i Pyrenéerna, åt Medelhavssidan, alltså i en mycket vacker del av jorden. Jag läser nu början på den – så gott jag kan.

Myten om människorna

Det var en gång en värld, till den kom en morgon två människor, men inte för att stanna där någon längre tid, blott för ett kort besök. De hade många andra världar också, denna tycktes dem oansenligare och fattigare än de. Det var vackert med träden och de stora drivande skyarna här, det var vackert med bergen, med skogen och lundarna, och med vinden som kom osynlig när det

började skymma och rörde så hemlighetsfullt vid allt; men det var ingenting mot de världar de ägde långt borta. Därför ville de bara stanna en liten tid. Men en tid ville de gärna bli kvar, för de älskade varandra, och det var som om ingenstans deras kärlek blivit någonting så förunderligt som här. Det tycktes som om kärleken inte var någonting självfallet i denna värld, något som helt uppfyllde allt, men att den togs emot som en gäst av vilken man väntade sig det största som kunde ske här. Ja, det var som om allt det klaraste och ljusaste i deras väsen här blev så hemlighetsfullt, så dunkelt, beslöjat, som om det hölls dolt för dem. De var främlingar här, ensamma, överlämnade åt okända makter. Och kärleken som förenade dem var ett under, något som kunde förintas, som kunde förtvina och dö. Därför ville de stanna en liten tid här.

I denna värld var det inte alltid dag. Efter ljuset föll skymning över allting, det plånades ut, fanns inte mer. I mörkret låg de och lyssnade. De hörde vinden susa tungt i träden. De kröp samman inunder dem: varför lever vi här?

Mannen gjorde ett hus åt dem, bara av mossa och stenar, därför att de snart skulle bryta upp igen. Kvinnan bredde doftande gräs på det tilltrampade golvet och väntade honom när kvällen kom. De älskade varandra innerligare än de någonsin tyckte sig ha gjort, och skötte de värv som livet här lade på dem.

En dag när mannen strövade kring ute i markerna fick han en sådan längtan efter henne som han höll kär över allting. Då böjde han sig ner och kysste jorden, för att hon hade vilat på den. Men kvinnan började älska molnen och de stora träden, därför att mannen vände tillbaka hem inunder dem, och hon älskade skymningsstunden för att han kom då. Det var en främmande värld, den liknade inte dem de ägde långt borta.

Och kvinnan födde en son. Järnekarna utanför huset sjöng för honom, han såg sig förundrad omkring och somnade sen tryggt in av suset. Men mannen kom hem var kväll med blodiga djur, han var trött och lade sig tungt ner. I mörkret talade de lyckliga med varandra, nu skulle de snart bryta upp.

Hur underlig den var, denna värld; efter sommaren följde höst och en kylig vinter, efter vintern den ljuvligaste vår. På det kunde man se hur tiden flöt bort, allting var föränderligt här. Kvinnan födde igen en son, och efter några år ännu en. Barnen växte upp, de började syssla med sitt, sprang kring och lekte och fann nya ting var dag. De lekte med hela den märkliga världen, med allting i den. Det

som var menat på fullaste allvar gjorde de till något som bara var menat för dem. Mannens händer blev grova av arbetet med jorden och av mödorna i skogen. Kvinnans drag började också hårdna och hon gick långsammare kring, men hennes röst var mjuk och sjungande som förr. En kväll när hon trött efter en lång dag hade satt sig till inne i skymningen, med barnen samlade kring sig, sade hon till dem: nu skall vi snart bryta upp härifrån, nu skall vi snart draga bort till de andra världar där vi har vårt hem. Barnen såg förundrade på henne. Vad säger du mor? Finns det andra världar än denna? Då möttes hennes och mannens blick, ett styng gick genom dem, en svidande smärta. Med lägre röst svarade hon: visst finns det andra världar än denna. Och hon började berätta. Hon berättade om dessa världar som var så olika den där de nu levde, där allting var så mycket underbarare och större än här, så ljusst och lyckligt, där det inte var ett sådant mörker, där inga träd susade som här, där ingen kamp tyngde såsom denna. Barnen slöt sig lyssnande omkring henne, ibland såg de undrande bort på fadern som för att fråga om det var sant, han rörde jakande huvudet, försjunken i tankar. Den minste satt tätt intill moderns fötter, han var blek, hans ögon strålade med en sällsam glans. Men äldste sonen, som var tolv år gammal, satt längre ifrån, han tittade i marken, till slut reste han sig och gick ut i mörkret.

Modern fortsatte, de lyssnade och lyssnade, det var som om hon såg långt långt bort, hennes blick var frånvarande, ibland höll hon inne, alldeles som om hon inte kunde se, inte minnas något mer, som om hon hade glömt; så talade hon igen, med en stämma ännu mera avlägsen än förr. Elden flämtade på den sotiga härden, den lyste på deras ansikten, den kastade sitt sken kring i det upphettade rummet; fadern höll handen över ögonen, barnen lyddes med strålande blick. Så satt de kvar orörliga ända till inemot midnatt. Då öppnades dörren med en kall fläkt utifrån och den äldste sonen trädde in. Han såg sig omkring. I handen hade han en stor svart fågel med grå buk, ur bröstet rann blod, det var den första han själv hade nedlagt, han kastade den på marken bredvid elden, det rykte från det varma blodet, utan ett ord gick han längst in i halvdunklet och lade sig att sova.

Det blev alldeles tyst. Modern slutade. Förundrade såg de på varandra, som vaknade ur en dröm, förundrade såg de den blodiga fågeln, som fuktade marken röd omkring sitt bröst. De reste sig tigande och gick alla till vila.

Efter den kvällen talade de en tid inte mycket samman, gick var och en för sig. Det var på sommaren, humlorna surrade, gräsmarkerna frodades där

runtomkring, lundarna grönskade efter vårregnet som hade fallit, luften stod så klar över allting. En dag kom den minste fram till modern som satt utanför huset vid middagstiden, han var blek och stilla, han bad att hon skulle berätta för honom om en annan värld. Modern såg förvånad upp. Kära, inte kan jag tala med dig om detta nu, solen står högt på himlen, varför leker du inte med allt som är ditt? Han gick tyst ifrån henne och grät utan att någon visste om det.

Sedan bad han aldrig mer om detta. Han blev bara blekare och blekare, ögonen brände med en främmande glans, en morgon måste han bli liggande, kunde inte resa sig upp. Där låg han orörlig dag efter dag, talade nästan inte, bara såg liksom långt bort med sin förstorade blick. De frågade honom om hans onda, de sade att snart skulle han kunna gå ut i solen igen, där hade nu kommit andra blommor än förut, större än då; han svarade inte, tycktes inte se dem. Modern vakade över honom och grät, hon frågade om han ville hon skulle berätta för honom allt det underbara hon visste, men han log och låg bara stilla som förut.

Och en kväll slöt han sina ögon och var död. De samlades alla kring honom. Modern lade hans små händer till rätta över bröstet. När sedan skymningen kom satt de tillhopa i det mörknade rummet och talade viskande om honom. Nu hade han lämnat denna världen. Nu var han inte mera här. Nu hade han gått till en annan värld, bättre och lyckligare än denna. Men de sade det beklämda, suckande tungt. Skygga gick de till vila längst borta från den döde, han låg ensam och kall.

På morgonen grävde de ner honom i jorden, han skulle ligga där. Markerna doftade, solen strålade milt och varmt överallt. Modern sade, han är inte här. Vid graven stod ett rosenträd som blommade nu.

Och åren gick. Modern satt ofta ute vid graven om aftnarna, stirrande bort över bergen som stängde in allt. Fadern stod där en stund när han hade sin väg förbi. Men barnen ville inte gå dit, för där var inte som annars på jorden.

Nu växte de bägge sönerna till, blev fullvuxna och resliga, fick något annat och frejdigare över sig än förut; men mannen och kvinnan visnade bort. De grånade, böjdes, något vördnadsvärt och stillsamt kom över dem. Fadern sökte ännu följa sönerna på jakten, när viltbrådet var farligt kämpade inte längre han utan de mot det. Men den åldrade modern satt utanför huset, hon kände sig för med handen när de kom emot henne om kvällen, hennes ögon var så trötta att

hon bara såg vid middagstimman då solskenet var fullt, annars var det för mörkt, hon frågade dem: varför är det så mörkt här? En höst drog hon sig innanför huset, låg och lyssnade till vinden som till minnen från länge, länge sen. Mannen satt och höll hennes hand i sin, de talades vid om sitt, det var som om de åter var ensamma här. Hon tynade av, men hennes anlete blev som förklarad av ljus. Och hon sade en afton till dem alla med sin bräckliga röst: nu vill jag gå bort från denna världen där jag har levat, nu skall jag gå hem. Och hon gick därifrån. De grävde ner henne i jorden, hon skulle ligga där.

Så blev det igen vinter och köld, den gamle höll sig vid härden, orkade inte ut. Sönerna kom hem med djur, då styckade de tillsammans dem. Darrhäft vände han spettet och såg hur elden blev rödare när köttet stektes i den. Men då våren kom gick han ut i markerna, betraktade träden och ängarna som nu grönskade runt omkring. Han stannade vid de träden som han kände igen, han stannade överallt, allt kände han igen. Han stannade hos de blommor han plockat åt henne, som han älskade, den första morgonen då de kom hit. Han stannade hos sina redskap för jakten, som var blodiga för att en av sönerna hade tagit dem i bruk. Så gick han in i huset och lade sig ner, och han sade till sönerna som stod vid hans dödsläger: nu måste jag gå bort från denna världen där jag har levat mitt liv, nu måste jag lämna den. Vårt hem är inte här. Och han höll fast i deras händer ända tills han var död. De grävde ner honom i jorden, såsom han hade befallt, han ville ligga där.

Nu var de gamla döda. De unga kände en sådan underlig lättnad, befrielse, som om någonting klippts av. Det var som om livet befriats från något som inte hörde till det. De steg upp bittida om morgonen den dagen som följde, vilken lukt av de nyutslagna träden och av regnet som fallit på natten! Tillsammans drog de ut, sida vid sida, båda högre och nyss unga, det var en glädje för jorden att bära dem. Nu började människolivet, de gick ut för att taga denna världen i besittning.»

Taggar

1950-tal, 1951, Författare, Man, Nobelpriset, Svenska Akademien

URI

<https://www.svenskatal.se/tale/par-lagerqvist-tal-vid-nobelmiddagen-1951>